

BECSKEREK (ZRENJANIN)



(B. Szabó György rajza)

A BECSKEREKI FŐTÉR ÉS KÖRNYÉKE

KALAPIS ZOLTÁN

Bánáti utaim egyik gyakori végállomása volt a becskerekai főter és környéke, a történelmi városmag, ahol minden számomra fontos intézmény úgymond „kéznél” van: a történelmi levéltár, a múzeum, a városi könyvtár helytörténeti részlege, a Bánáti Apostoli Kormányzóság okmánytára, amely időközben átalakult püspöki archívummá.

Amikor a kora reggeli órákban megérkeztem „munkahelyemre” – negyed-órásckával az intézmények nyitási ideje előtt –, újra meg újra barátkozni próbáltam a jól ismert térrel, de a közeledési szándék szabályszerűen dugába dőlt a neobarokkos és klasszicista épületegyüttesből hivalkodóan kiágaskodó, kockaszerrű irodaház megpillantása után. Az oda nem illő, víztoronynak is használt épület látványa minden alkalommal „leborított”, elkedvetlenített, szinte taszított a térről.

Hogyan is került a csizma az asztalra?

Van már harminc esztendeje annak, hogy kimondták a halálos ítéletet a belváros felett. Akkoriban az a nézet kerekedett felül, hogy a centrumban nem alakult ki egységes stílusú, értékesebb épületegyüttes, amelyet érdemes lenne megőrizni. Így aztán csaknem az egész főter és a belőle kiágazó főutca is lebontásra várt. „Az új nem alkalmazkodik a régihez” – hirdette harsányan az akkori városrendészeti terv.

Azok azonban, akik szerették városukat, összefogtak, és megmentették. Igaz, a Tartományi Műemlékvédő Intézet megállapítása szerint erre késve került sor, azaz csak akkor, „amikor egyrészt a környezet megbontására irányuló kezdeményezések és akciók drasztikus méreteket öltöttek, másrészt pedig, amikor a nyilvánosság és a szakkörök tudatára ébredtek, hogy a devasztálást erőlyesen meg kell akadályozni . . .”

Igyekezetük nem volt hiábavaló: 1968-ban meg 1972-ben ötvenegy főtéri és főutcai házat műemlékké nyilvánítottak, úgyhogy csaknem az egész belváros védelem alá került. Talán nem is annyira az épületek szépsége, hangulata miatt

kapott kegyelmet, hanem azért, mert győzött egy korszerű szemlélet, amelynek tartalmát a műemlékvédelmi szakemberek velencei világtalálkozóján így fogalmazták meg: „A műemlék fogalma alatt nemcsak az elszigetelt építészeti alkotás értendő, hanem a keret is, amelybe beleilleszkedik. Nem lehet elválasztani a környezettől, amelyhez tartozik, és a történelemtől, amelynek tanúja. Műemléki értéként kell elismerni mind a nagy építészeti együtteseket, mind a szerény műveket, amelyeknek a múlt idő kulturális és humánus jelentőséget adott.”

A sivár főtéri irodaház ilyen megvilágításban nemcsak egy újabb kori barbarizmus jele, hanem egy sajátos, nem is olyan burkolt többségi türelmetlenségé is, amely elsöpörne minden emléket, ami nem az övé, amely kiradírozná, nemkívánatossá tenné a történelemnek egy-egy fejezetét, illetve csak azt mentené meg, ami abból az övé volt. Enyém, tied, övé – milyen gyilkos fogalomtár egy többnemzetiségű vidéken, ha nem párosult a mindenkiét magában foglaló mienkkel.

Nem tudom, mondjam-e: nemcsak becskerei jelenségről van szó, az egy nemzeti átfedő hatás mindenütt uralkodóvá vált, de itt, Zrenjaninban, mintha jobban kiütközne, kinagyított formájában jelentkezne.

A történelmek a mi tájainkon általában kizárják egymást, az egyik kerekedik felül a másik rovására. Külön is íródnak, ami talán nem is baj – hogy is lehetne ezt másképp –, de az már igen, hogy ezt nem követi a tudományos szintézis, „közös dolgaink” dokumentált, higgadt, többé-kevésbé objektív közös feltérképezése. Ettől most nagyon eltávolodtunk, csak elválasztó árkok mélyülnek tovább . . .

A történelmek örökös viaskodásának a sebeit a becskerei főtér is magán viseli, a forradások az emberi lelkekben szintén nyomot hagytak.

Ott valahol, ahol most a sülyesztett medencés szökőkút van, valamikor márványtalpas ércszobrok álltak. „Kiss Ernő szobrát, amelyet 1906-ban állították fel, 1920-ban ledöntötték – olvasható az 1966-ban kiadott Zrenjanin-monográfiában. – Helyébe I. Péter királynak emeltek emlékművet 1928-ban. A német megszállók ezt 1941-ben megsemmisítették. Ugyanezen a helyen, 1952-ben leleplezték Žarko Zrenjanin néphős szobrát, amelyet 1964-ben áthelyeztek a társadalmi és politikai szervezetek székháza elé, ahol ma is áll.”

Miután szobortalanná vált a főtér, sokfajta elképzelés született arról, hogy kinek is emeljenek ott emlékművet. Közben tovább tartott a történelmek most már nyilvánosan is szított küzdelme, régi mitológiaiák támadtak fel, s ezeket oda is igyekeztek átplántálni, ahol korábban gyökértelenek voltak.

A rigómezei csata évfordulója kapcsán kialakult eufóriában, a tarajos hullámoktól sodortatva a községi képviselő-testület döntést hozott, hogy a főtéren szobrot emel Stevan Lazarevićnak, az ország nélkül maradt címzetes szerb fejedelemnek.

Uroš királlyal kihalt a Nemanja-ház utolsó egyenes ági leszármazottja, Lázár fejedelemmel viszont – aki egyébként nőágon kapcsolódott a Nemanjić-nemzetiséghez – az ország is odaveszett a tragikus rigómezei csatában. Stevan La-

zarević, az ütközetben elesett vagy kivégzett Lázár kenéz fia, már messze esett mind a dinasztiatól, mind az országlástól. A török szultán vazallusaként a lófarkas zászló alatt vett részt a hódító háborúkban, majd gazdát cserélve Zsigmond király hűbérese lett, s ennek fejében, meg a Duna menti várak átengedésével (Galambóc, Szendrő) kiterjedt birtoktesteket kapott Debrecen, Szatmár, Nagybánya és Becse táján. A Zsigmond-kori új arisztokrácia kiemelt rétegébe olvadt be: a középkori magyar állam hierarchiájának csúcsán álló 24 sarkantyús báró egyike lett, a Garai–Cillei liga tagjaként leginkább a vagyonszerzésben tűnt ki. Kiváltságainak megőrzése végett hol a királlyal, hol a szultánnal paktált, s ezek a pálfordulásai olykor olyan színezetet is kaptak, hogy a két nagyhatalom között öröklődő Szerbián próbált segíteni. Nem is kellene talán ezt elvitatni tőle, bár az ingatlanok gyűjtésében sokkal, de sokkal ügyesebbnek bizonyult . . .

Bánati „honosításának” alapját alighanem az képezi, hogy szolgálatai ellenében Becse vára mellett megkapta e vidék középkori településeit is, így Szentkirálypusztát (Törökbecse mellett), Újfalut, Szentandrászt, Arácsot, Banzalhidát (Basahíd), Becskereket, Aradot (a mai Aradác), Boldogasszonyfalvát és más lakott helyeket.

Egyébként semmi köze sincs sem a városhoz, sem a vidékhez. Vele nem is egy vitatható történelmi személy kapna szobrot, hanem egy beteges, túlfűtött, nemzeti kizárólagosságba torkolló történelemszemlélet.

Az ügy pillanatnyilag holtponton van, részben a pénzhiány, részben az ötlet megkérdőjelezése miatt is. Újabban ugyanis ismét I. Péter király emlékművének helyreállítása a beszédtema.

Jó lenne már túl lenni a szoborváltogatások korán, lehetőleg úgy, hogy az új emlékmű a történelmek mesterséges szembeállítására helyett a megbékélést szolgálja. De addig is legalább a kiszikkadt főtéri szökőkutat kellene működtetni, mintegy igazolásul, hogy lám, a város nemcsak a világmegváltó eszmékkel foglalkozik rendületlenül, hanem a kedvre derítő apró ügyekkel is. Ne feledjük, a sugárban magasba lövellt víz csobogása csitít és pihentet . . .

A két háború közt felemelt királyszobor visszaállítása újra időszerűvé tenné a városnév kérdését, amely körül már eddig is sok csatározás folyt.

Ott, ahol a mai városháza, azaz a régi megyeháza áll, nemcsak az egykori becskerekéi vár falai húzódnak meg a föld alatt, hanem egy avar kori őrtorony, az úgynevezett becse maradványai is. Egyes vélemények szerint épp erről kapta a nevét. Mások viszont úgy tudják, hogy egy hasonló jellegű törökbecsei erődítményről neveztek el, ugyanis az ottani becsének itt volt a kereke, azaz az erdeje. Egy harmadik vélemény szerint – s ez a legáltalánosabban elfogadott –, a város a Becse-Gregor nemzetség nevét őrizte meg, azaz az első ismert birtokosok családnévét.

Akárhogy is történt, a település nevét először egy latin nyelvű okmány említette 1331-ben, magyarul pedig egy becsei minorita szerzetes, Pominóczky Fülöp írta le az 1520-as években, amikor imakönyvének belső borítólapjára

bejegyezte a következő mondókát: „Bátya, bátya, mely az út Becskerekére? / Uram, uram, ez az út Becskerekére.”

Az, ami hatszáz évig jó volt, a mi dicső és drágalátos XX. századunkban hirtelen alkalmatlanná vált: Nagybecskerek 1935-től Petrovgrad lett (I. Péter királyról), 1941-től hivatalosan Grossbetschkerek, 1944-től újra Petrovgrad, 1955-től pedig Zrenjanin (Žarko Zrenjanin néphősről).

A rendszerváltással a városnév újra alkalmatlanná vált, s ez nagy gondot okoz a városatyáknak. Visszatérni az előbbi elnevezések egyikére, ez látszik a legcélszerűbbnek. Igen ám, de melyikre: a húszéves múltra visszatekintő Petrovgradra vagy a hatszáz éves Becskerekre? Többségi szemmel nézve legkézenfekvőbb megoldás az előbbi, de mi legyen akkor a régivel, a hagyományosabbal? Nyíltan vallják be, hogy csak azért nem jó, mert magyar eredetű?

Kész abszurdum! Vagy talán csak fogas kérdés, amit – a városvezetők észjárását követve – egy negyedik városnévvel át is lehetne hidalni?

Hasonlóan fonák helyzet alakult ki az új utcanevekkel is. Ha történetesen Bernard Shaw feltámadna, és Becskerekre kerülne, semmilyen támpontja nem lenne a tájékozódásra. Amikor Dublinból átköltözött Londonba, a Dickens-regényekben feltüntetett utcanevek alapján igazodott el a világvárosban. Itt ilyesmire nem lenne esélye, de talán nem is olyan nevű városba érkezne, ahová indult, a földrajzi neveket nálunk ugyanis olyan sűrűn váltják, mint ember a gatyáját.

Olvasom az újságban, hogy hamarosan még hatvan–hetven utca nevét keresztelik át. Ady Endre már áldozatul esett, most a kültelki „gyanús” nevű utcákat veszik számba. A Strossmayer utca is indexen volt, csak egy felsőbb helyről érkező intervenció mentette meg.

Az intézmények is a névcseré korát élik. A Szervó Mihály és a Szécsényi János helyi közösséget egyesítették, s Dositej Obradović nevét kapta. A Vladimir Nazor iskolát Jovan Cvijićről nevezték el.

A rendszerváltás mintha kapóra jött volna, hogy a városból eltüntessenek mindent, ami idegenül hangzik, ami nem szerb . . .

A vajdasági városok közül itt cserélődött ki legjobban a lakosság: több mint felének Zrenjanin nem szülővárosa, hanem választott lakhelye.

Az etnikai kép megváltoztatásának igénye – ilyen vagy olyan előjellel – legalább százéves múltra tekint vissza, de kimutatható már jóval korábbról is, ez a térség minden korban egy nagy átjáróhely volt.

Az 1890-es népszámlálás szerint a városnak csaknem 22 000 lakosa volt, ezek közül 7969 szerbnek vallotta magát (a népesség 36,33 százaléka), 7874 németnek (35,89) és 5116 magyarnak (23,78).

Tíz év múlva, 1900-ban, a város 26 000 lakója közül 9288 magyar (a népesség 35,1 százaléka), 8091 szerb (30,6) és 8055 német (30,5).

A „magyarosodás” eredményét így kommentálta egy korabeli szerző: „ . . . Az elmúlt évtized alatt a magyarság 4172 főnyi szaporulatot mutat . . . Ez óriási

javulást természetesen nem lehet természetesnek neveznünk, hanem onnan van . . . hogy a kincstár területén a kormány 400 magyar családot telepített le. A németiség, s a szerbek csekély szaporodása onnan van, hogy az előbbieik körében nagy volt ez időben a Horvát–Szlavon országba való elvándorlás, ahol olcsó pénzen vásároltak földeket; az utóbbiak szaporodása pedig azért oly csekély, mert szegénységüknél fogva náluk nagyon erős a halálozás” (Szentiványi Ferenc: *Becskerek város fejlődése és jelentősége*, Budapest, 1911).

Ez a trend folytatódott az elkövetkező évtizedben is, úgyhogy a magyarság számaránya tovább növekedett, de ez a folyamat az első világháborúval megtört, 1918 után pedig ellenkező irányúvá vált, a fogyatkozás azóta tart.

Az etnikai kép ennek folytán teljesen megváltozott: a lakosság 75–80 százaléka ma már szerb, a magyarság aránya a tíz százalék körül ingadozik, a németiség szinte teljesen eltűnt.

A magyarosítási hullám eredménye a századforduló előtti és utáni néhány évtizedben csekély, úgy is mondhatnánk, hogy kismiska volt ahhoz képest, ami az elmúlt évtizedekben lejátszódott, beleértve a testvériség–egység, az egyenjogúság időszakát is.

A „visszacsapás” folyamatossága szépen kimutatható az elmúlt hetven évben, s valószínűleg eltart az ideális etnikai kép kialakításáig.

A főtér mindedig az áruforgalom és a közlekedés szolgálatában állt. Korábban csendjét a fiákerek, a hintók kettős, illetve négyes fogata törte meg, olykor az ökrös szekerek csikorgása is. Hetente kétszer, kedden és pénteken, piacnap volt, ekkor a kofáktól volt hangos, a siető polgár pedig a gyümölcskosarak, a zöld áruval felpúpozott asztalok között botladozott. Ide futott be a helyi érdekű keskenyvágányú vasút szerelvénye, amelynek mozdonya egy korabeli leírás szerint „sistereg, csilingel és ontja a füstöt”. Gyakori látvány a kerékre szerelt lovas lajt, a lapos kádakkal megterhelt szamar: a Begáról szállítják házhoz az ivóvizet. 1894-ben a városi rendőrkapitány „rendeletben hagyta meg Nagybecskerek kávéház-tulajdonosainak és vendéglőseinek, hogy helyiségeikben csakis szűrt Bega-vizet szolgálhatnak ki ivásra”. 1890-ben a főtéren fúrták az első artézi kutat is.

A „vízhezköthtség” hagyományát ma az idétlen főtéri víztorony őrzi. Minden más persze gyökeresen megváltozott: a teret a veszteglő és a pöfögő masinák árasztották el, olykor még a járdáról is letaszították a járókelőt.

Ez idő tájt készült el a közeli új veszteglőhely, az autókat most már véglegesen kipanansolják a központból, úgyhogy őfelsége, a gyalogos végre birtokba veheti a főteret. Nagyobb életteret kap a diákság, a hazatérő dolgozó, a gyermekes mama, a városházára siető polgár, a színházi közönség, a vidéki vásárló, a templomba menő hívó, a városi könyvtár olvasója, a szálloda vendége, a ráérő nyugdíjas.

Sokan szívesen odakanyarodnak majd, mivel több lesz a levegő, a fény . . .

Ha a bámész idegen a városháza elé áll, háttal a bejáráthoz, akkor balra a zömök testű plébániatemplomba ütközik a tekintete. Itt egyébként minden időben imaház állt, így a török korban egy mecset díszelgett. Mellette, Petőfi szavaival élve, „két ház, hol a pap és az uraság lakott”, azaz a parókia és a volt Demkő-ház, a mai városi könyvtár épülete húzódik meg.

Jobbra a Bega-árvíz az út, a Kishíd felé. A *Torontál* írta 1913-ban, hogy itt van „ama palotacsoport, mely gyönyörű perspektívájával a legmodernebb városoknak is dicséretére válna”. A kissé túlfűtött cikk írójának látószögében benne volt a megyeháza, a közgazdasági iskola, a múzeum mai épülete – sok egyéb mellett itt őrzik Arsa Teodorović, Konstantin Danil és Aleksandar Sekulić vásznait, itt kapott helyet Wanyek Tivadar hagyatéka is –, de még a túlsó parti gótikus református templom meg a törvényszék masszív épülete is. Alighanem a folyóval két részre osztott, a Kishíddal pedig egybekapcsolt épület-együttes látványa ihlette meg azt a becskerekeli lokálpatriótát, aki a várost először nevezte meg Bega-parti metropolisként. Ezt előlegezett bizalom jeleként is vehetjük egy lelkes polgár részéről, de az elvárás a város mindmáig nem váltotta be. Megmaradt tipikus síksági településnek: a városias jelleg továbbra is főleg a központi magra s egy-két peremvidéki új negyedre korlátozódik, amelyet nagy területű falusias burok vesz körül. S nem is Bega-parti már, hanem tóparti, mivelhogy az ipari szennyvizet gyűjtő folyót mesterséges tavakkal váltották fel, de ennek élő vízzel való ellátása eredménytelen maradt.

Úgy is mondhatnánk, hogy csöbörből vödörbe estek. A világvárosi jelző pedig még várat magára . . .

A főtér mindenütt a világon egy kicsit kirakat is: a legszebb paloták és imaházak együttese.

Becskerék centrumában egyetlenegy építészettörténetileg számon tartott középület áll: az egykori megyeháza, a mostani városháza. Lechner Ödön tervei szerint készült 1885 és 1888 között Fischer József megyei mérnök egyik korábbi épületének felhasználásával, illetve átépítésével. Ezzel az épülettel már piederesztálra lépett, ettől kezdve olyan műveket alkotott, amelyek nélkül elképzelhetetlen a magyar építészet története (a kecskeméti és a szegedi városháza, a kőbányai plébániatemplom, az Iparművészeti Múzeum, a Földtani Intézet és a Takarékpénztár épülete). A szecesszió legnagyobb mesterének nevezik, de az építészeti forma, szerkezet és tartalom szempontjából ennél többet is adott.

A becskerekeli megyeháza esetében alkalmazta először tetőfedésre a lechneri architektúra egyik későbbi, igen jellegzetes jegyét: a mázas kerámiát. E színes cserepek alatt zajlott a város közéleté az elmúlt évszázadban. (Egy egészen friss újsághírből: „A becskerekeli városházáról eltűnt a többnyelvű felirat. Nem duhajkodó fiatalok távolították el, hanem a gőgös hatalom. Annak ellenére, hogy a község alapszabályában még áll, hogy a szerb, a magyar, a román és a szlovák nyelv hivatalos ebben a környezetben.”)

A neoromán stílusú nagytemplom uralja a főteret, de építéztörténeti jelentősége nincs arányban méreteivel. A művészettörténet azonban jegyzi, mert egyik oltárképét Székely Bertalan festette. A mester 1869-ben jegyezte fel naplójában: „... oltárkép Becskerek városi temploma részére, 600 forint.” Ugyanabban az évben a *Becskereker Wochenblatt* is közölte az egyháztanács jelentését, amelyben ez a tétel is szerepel: „A főoltárképet a híres Székely Bertalan festőművész készítette 600 forintos árban. További kiadások: egy rámfá és egy rolni vászon 35 forint, azaz összesen 635 forint, amely teljes összegben kifizettetett.”

A plébánia iratai között nincs nyom a vásárlásról, de nagy a bizonytalanság akörül is, hogy a két mellékoltár képe közül melyik a Székely Bertalané, mivelhogy nincs aláírva. Legtöbbször a *Madonna a gyermek Krisztussal* című festményt tulajdonítják neki, bár a másik, a Szent Jakabot ábrázoló vászon mintha közelebb állna stílusához. Az apostol kissé hátravetett fejtartása az ismert, s sokszor reprodukált önarcképének konok elszántságára emlékeztet. „A legfontosabb a fej beállítása – írja egy helyütt a mester is. – Minthogy a későbbi mű hatása főleg ettől függ... Álljon a fej a lap közepén, de a középnél magasabban... A fővilágosság lehetőleg a lap közepére jusson...”

A művészettörténészek persze már régen megoldhatták volna a talányt, ha szívügyüknek tekintenék az „apróságokat” is. Ilyen esetekben lehet csak igazán megérezni a jugoszláviai, illetve szerbiai magyar képtár kutatómunkájának hiányát.

A főtér többi épületének nincs különösebb építészeti jelentősége, csak a bennük székelő intézmények adnak nekik némi patinát, mint a múzeum a szép sarki háznak, az egykori pénzügyőrség épületének, illetőleg a Toša Jovanović Színház és a Madách Amatőrszínház együttese a teátrumma átalakított egykori gabonaraktárnak, vagy éppen mondvacsinált fontosságot, mint a Rózsa Szállónak, illetve a Hotel Vojvodinának, amely a századforduló előtt Lauka Gusztáv szavai szerint „a lejárt tekintélyek, okleveles ügyvédek, orvosok, mérnökök és gyógyszerészek, acclimatizált kucsébrek, bevégzett földesurak, kétségbeesett peresfelek, fakereskedők, kukoricza- és buzaliferánsok, szerb, német és magyar poéták... tanyája volt”, a hetvenes évek elején pedig Lepa Brena énekesnő pályafutásának kiinduló állomása.

A főtéri intézményekben sok kedves és szolgálatkész segítőtársra találtam. Az egyik a néhai Géczy Tibor volt, a teológiai és a jogi tudományok doktora, a Bánáti Apostoli Kormányzóság vezetője apostoli protonotarius címmel. Együttműködésünk a hetvenes évek legvégén és a nyolcvanas években vált szorossá, amikor ő már lemondott minden címéről és tisztségéről, csak a kormányzóság irodavezetőjének tisztét látta el. Az ateista és a hívő munkatársi kapcsolatát a közös érdeklődési terület, a múlt kutatása tette gyümölcsözővé, de talán az is, hogy „lebukott” emberek voltunk: nekem a párttal volt konfliktusom, neki meg az egyházzal. Erről azonban nem esett szó közöttünk, talán tapintatból, habár kerülő úton kölcsönösen informálódtunk „viselt dolgainkról”.

Az előzetes telefonálás után rendszerint reggel fél nyolckor találkoztunk a kormányzósági hivatal főtéri épületében – a bánáti püspökség mai palotájában –, én leadtam a „rendelést”, ő pedig megígérte, hogy a levéltárban utánanéz a kért adatoknak. Néhány nap múlva már jött is az értesítés, ő még nálamnál is szorgalmasabb levélíró volt. „Van nekünk egy buzgó, ügyes történetíró-papunk, Maier Andreasnak hívják – írta egyik levelében –, Oповón működik. Ő állította össze a középkori bánáti települések térképét, amelyből a mellékelt részt lefénymásoltam Önnek.” E térkép és más írásbeli közlés alapján meg lehetett állapítani, hogy a mai Magyarszentmihály helyén a középkorban egy Csánki Dezső által is említett (*Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, 1894) Szentdemeter település létezett, amit a szerbek Sveti Mitarnak neveztek, majd ennek magyar átvételéből keletkezett a ma is élő Mitrapuszta, amelynek eredete mindaddig titok volt előttünk.

Gyakori levélváltásunk során szinte minden alkalommal egy-egy homályos kérdésről fellebbent a fátyol. Annak idején megosztottam vele gondjaimat a Bartók család bánáti kapcsolatainak felgöngyölítése kapcsán is. Kérésemre megküldte nekem a csanádi püspök 1837. évi cserneyi látogatása során elkészített Visitatio Canonicának a hitelesített másolatát, amelyben háromszor is szerepel a nagy zeneszerző első bánáti őseinek, Bartók Jánosnak, a cserneyi nótáriusnak a neve. De feltárt nem egy tényt a család becskereki tartózkodásáról is.

Sok ismeretlen, csak az egyházi levéltárban található adatot kaptam tőle Kiss Ernőről, Damjanits Jánosról, Gozdsu Elekről, dr. Brájjer Lajosról, de Fehértőről, a tóbai telepítésről, a temesőri (stražai) kutatásaiból, meg hát sok hasznos értesülést is a lappangó vagy eltűnt anyakönyvekről, a historis domusokról, a plébániai könyvtárak állományáról.

Egyszer biztattam, hogy ismereteit publikálja is. Ugyanis az volt a szokása, hogy mint a falusi búcsúk meghívott lelkésze a levéltárban tallózott adatok alapján alkalmi prédikációiban kitért a helyi plébániatörténetre is. „Így tettem ezt Törökbecse, Écska, Lukácsfalva, Csóka, Feketető és Magyarcsernye esetében. Szakszerű feldolgozáshoz nem volt eddig sohasem időm” – közölte válaszában. Majd hozzáfűzte a következőket is: „Van azonban a lakásomon valami, amiről nemigen szóltam eddig senkinek. »Emlékezéseim« címet adtam ennek az időközben könyvvé dagadt füzetnek. Előszedtem ezt a füzetet, és megvalloom, még engem is elszórakoztatott a sok esemény, amelynek átélője vagy inkább átszenvedője voltam. Mégis, ezt a füzetet nem adhatom oda senkinek, mert sok olyan esemény is van benne, ami bizony nemigen szolgál az egyház épülésére . . .”

A hetvenéves id. Oldal István a századforduló éveiben még naponta átkocsizott hintájával a főtéren, behajtott az onnan kiágazó Gizella-rakpartra, s egy közeli, frissen épített, tetővilágítású „üvegszalonná” előtt állt meg (a mai piac-térrel szemben), s öreges szuszogással kotorta elő zsebéből a kulcsot, átadta a rá már várakozó segítők egyikének, aki aztán kizárta a boltajtót.

Első műhelyét 1854-ben nyitotta meg a város másik felén, de a kutatók csak tíz évvel ezelőtt mutatták ki, hogy az ő „fényirodája” volt az első, állandó jellegű fényképezési műterem az egész régi Jugoszlávia területén. Ez az adat a szerb fényképezés történetébe is bekerült, úgyhogy fotótörténeti jelentősége ma már aligha vitatható.

Igen ám, de senki sem próféta a saját hazájában. Zrenjanin eddig még a kisujját sem mozdította, hogy emlékét megőrizze, netán tartóssá tegye. Legutóbb is, a becskerekeli fényíró jelentkezésének 140. évfordulója alkalmából rendezett kiállítást nem Oldal István nevével fémjelezték, hanem egy egészen semleges címmel (A fotográfia 140 éve; régi mesterek munkái) nyitották meg. Portréja ugyan rákerült a katalógus címlapjára, de az már nem derült ki, hogy valóban kit is ábrázol. Ilyenkor mindig bűnös gondolatok rajzanak elő: vajon az emberek ennyire nem értenek a dolgukhoz? Ha történetesen Stevan Strana a neve, akkor nagyobb becsben lett volna?

A tiszteletlenség netovábbja, hogy a kiállítást szervező Ranko Savčić saját képeit is beszuszterolta a régi mesterek közé, akiket id. Oldal István és ifj. Oldal István képviselt képeivel, az egészen esetlegesen beiktatott Đura Roknić mellett. Csak ő tudhatja, hogy egy szép kezdeményezést miért kellett ennyire elrontania, egy tiszta ügyet elmismásolnia, kotyvalékként tálalnia. Pedig a közönségnek még sohasem volt alkalma ennyi eredeti fényképet látnia a két Oldaltól.

Talán a 150. évforduló alkalmából sikerül majd tisztességesen megemlékezni id. Oldal Istvánról, a fotótörténet igazi nagyságáról, meg a nyomdokain haladó ifj. Oldal Istvánról is.

NAGY IS VOLT, BECSES IS, KERÉK IS . . .

Sorok az egykori Nagybecskerekéről

N É M E T H F E R E N C

A század első éveiben ötlötték ki pihent eszű tréfacsinálók, hogy az ezüst ötkoronást Nagybecskereknek nevezzék el. A Bega-parti város neve ugyanis teljesen fedte a pénzérme mindhárom tulajdonságát: hiszen az nagy is volt, becses is, kerék is. S hogy még érdekesebb legyen a dolog, a közvélemény fogékonynak is mutatkozott e tréfás átkeresztelés befogadására. Még hozzá úgy, hogy fordítva is alkalmazta, ötkoronásnak nevezve el Nagybecskereket! Az élcelődők 1904 őszen azután próbára is tették az országos postahivatalt. Levelezőlapot adtak fel, amelyen a helységnév helyett csak ennyit írtak be: Ötkoronás. S a furcsa levelezőlap, láss csodát, 1904 szeptemberében meg is

érkezett a címzetthez! Az esetről a postának kijáró dicsérő szavakkal egyetemben a *Torontól* is hírt adott, példázva a város népszerűségét. S ha most visszatekintünk Becskerek eseményekben gazdag múltjára, jómagunk is helyeslően rábólinthatunk: valóban nagy is volt, becses is, kerek is . . .

Az igazság kedvéért el kell mondani azonban, hogy a múlt században azért volt benne valamiféle kétlakiság. Egyrészt megyeszékhely volt, tehát adminisztratív központ, s a város főterén terpeszkedő díszes megyeházban igencsak nyüzsgtek a földbirtokosok és hivatalnokok meg az ügyintéztést sürgető ügyfelek, ami kissé nagyvárosi szint kölcsönzött neki, másrészt Becskerek lényegileg egy tíz-egynéhány ezer lakosú, többnemzetiségű kisváros volt, a vidékiség minden ismertetőjével. Többnyire kereskedők és kézművesek lakták. Az 1820-as években tizenhárom céhe volt, megannyi kereskedője, és élénk víziközlekedése. A Begának rendkívül nagy jelentősége volt, különösen a nagykikinda–nagybecskereki vasút megépítése előtt (de később is!) a gabona- és áruszállítás lebonyolításában. A Bega partján sok megépített raktár várta az érkező árut. Keresett foglalkozás volt akkortájt a hajó- és uszályvontatás, jól jövedelmezett a zsákkölcsönzés, ugyanakkor festői volt végignézni, hogy a becskerekeli fakereskedők ügyes megbízottai hogyan úsztatják le a folyón a többtonnányi farönköket, amely néha a fél Begát is beborította. Látványos volt végigszemlélni azt is, miként emelik fel a hídörök a fából készült Bega-hidak mozgatható (középső) részét, hogy utat engedjenek a nagyobb uszályoknak. (Ez egyébként egészen 1904-ig, a vashidak felállításáig így volt.)

A múlt század legelején az egykori becskerekeli várnak már nem volt látható nyoma (a nyolcvanas években az új megyeház építésénél bukkantak csak rá falmaradványaira), ám a megyeház udvarának egyik szegletében Bárány Ágoston tanúsága szerint még ott díszelgett a török idők emlékeként egy valóságos dzsámi, amelyet azután lebontottak. Az 1830-as, 40-es években a fejlett kereskedelem és áruszállítás miatt s a megyeszékhely igényeinek megfelelően több vendégfogadó is volt a városban. A két legismertebb az idő tájt a Fekete Sas és a Fehér Hajó volt. Becskereknek már akkor volt egy felismerhető jellegzettsége: puttonyos szamarakkal szállították a Bega vizét! Még a múlt század végi képeslapokon is megtaláljuk őket az alábbi, hízelgő felirattal: „Nagybecskerekeli vízvezeték.” Természetesen akkor a becskerekiek még a Bega-vizét itták, s abból is főztek. A vízhordó szamarak gazdái a város legtávolabb eső részébe is aprópénzért szállították. Ezt a vizet odahaza az óvatosabb fogyasztók még egyszer megszűrték, természetes szűrővel (többszörös kavics- és homokréteg), csak utána fogyasztották. S volt a városnak egy kedves helye is, egy népkert kaszinóval és kádfürdővel, amelyet Plank-kertként ismer(t) mindenki, s amely Plank Ferenc egykori becskerekeli gyógyszerész emlékét őrzi. Valamikor „választott polgár” és „tanácsnok” volt, s 1848 előtt adományozta a városnak az akkor még tekintélyes kiterjedésű, gondozott és ápolt parkot. A sors később úgy hozta, hogy a nagylelkű becskerekeli gyógyszerész elkerült a városból, nagy

utazásokat tett, régiségeket gyűjtött, több sikertelen vállalkozásba kezdett, és szegény emberként fejezte be életét. Egerben hunyt el a nyolcvanas években, s még temetkezési költségeit is egyik ismerőse fedezte. A Plank-kerti kaszinó egyik helyiségében kapott helyet 1846-ban az első becskerekeli „kisedővő intézet”.

Az 1807. évi katasztrofális tűzvész után a város felvirágzására, intenzívebb polgárosodására valamikor az 1840-es években került sor. A reformkor lendületében Becskerek már szemrevaló város volt. Fényes Elek írta 1839-ben, hogy „Nagy-Becskekerek igen csinos város s főhelye Torontál vármegyének, a Bega . . . hajókázható folyóvize mellett. (. . .) Háza nagyobb részt cseréppel fedettek és utcái is elég rendesek. Van benne 5 templom, vármegyeháza, melyben tartja Torontál közgyűléseit és törvényszékeit; posta és sóház hivatal, 2 casino, színház, 2 patika, sörház. Népesége 15.544 lélek, kik közt 3.968 katolikus, 604 evangélikus, 66 református, 10.398 n. e. óhitű, 508 zsidó. Nyelvökre nézve ráczok, németek, magyarok, oláhok, tótok, bolgárok. Kereskedése gabonával, szarvasmarhával s nyers bőrökkel felette nagy fontosságú; mesteremberei számosak; (. . .) Epreskertje legszebb a megyében; erdőcskéje is van.” Menczer Lipóttól tudjuk, hogy „Nagybecskereknek már 1840-ben is, talán még jóval előbb is, jómódú, sok tekintetben értelmes és így önálló gondolkodásra szokott polgársága volt, amely ennél fogva, hogy Nagybecskerek Mária Teréziától nyert szabadság folytán rendezett tanáccsal és később saját polgári törvénykezéssel (városi verbális bíróság) bírt, így tehát polgársága a tanácsot és bírjait maga választotta, a közéletben talán több gyakorlottságot sajátított el, mint amennyivel a vármegye közgyűlései vezetésére jogosult nemességnek azon túlnyomó része rendelkezett, amelyet köz- vagy többnyire bocskoros nemesnek hívtak, és akik csak a ritkán tartani szokott vármegyei nagy közgyűlésekhez jöttek a vármegye székhelyére csekély számban, nagy számban akkor, ha tisztújítás, vagy követválasztás volt, amely utóbbi az egész vármegye részéről két követet szolgáltatott.” A hétszilvafás nemesek példátlan, megyegyűléshez nem méltó viselkedését illusztrálja az alábbi eset, amelyet egyik visszaemlékezésében Hadfy Döme mesél el: „Kuriózumként említék egy, a negyvenes évek elején megtartott közgyűlésen történeteket, midőn egy praedális nemes felkapva a zöld asztalon fekvő nagy törvénykönyvet (corpus jurist) azzal úgy föbe vágta a megyei főügyészt, Trifunátz Jánost, hogy az menten elájult; és a főispánnak (Hertelendy Ignácnak) nem maradt egyéb hátra, mint felrendelni a megyei pandúrokat, széjjelkergetni a garázdálkodó tekintélyes karokat és rendeket, és véget vetni a mámoros közgyűlésnek, hogy aztán másnap a józan, intelligens osztály nyugodtan tanácskozhassék.”

Nemcsak a megyeszékhely, hanem a vármegye is az 1840-es években kezdett fellendülni, méghozzá Karátsonyi László alispánsága idején. Hadfy Döme szerint ő „híres volt igazságosságáról, humanitásáról, jótéteményeiről. (. . .) Alispánsága alatt példás volt a közigazgatás és az igazságszolgáltatás.” A művelődési életet, a színházat, a zenét és az irodalmat is módfelett pártfogolta. Bezzeg

nem úgy volt az 1820-as években elődjénél, a gorombaságáról, faragatlanságáról híres Márffy alispánnál! Az ő korából maradt fenn egy adoma arról, miként ebrudalta ki Petőcz János megyei főorvost a feketekávéval kapcsolatosan.

„Akkori időben . . . a megyei fizikust a főispán nevezte ki, így lett Petőcz János a megye főorvosa. Állását elfoglalandó lejött Becskerekre, és első kötelességének tartotta magát az alispánnál bemutatni. Oda is ment és a legény által bebocsátást kért. A legény bejelentette Márffynak a fizikus kérését, mire Márffy elkialtotta magát: Na, hát bújjon be!!

Petőcz bement.

Márffynál vendégek voltak és éppen a feketekávéfogyasztották.

Petőcz hajlongva közeledett Márffyhoz és bemutatta magát, mint kinevezett főorvosa a vármegyének. Meg kell jegyezni, hogy Petőcz kis vezna, púpos hátú emberke volt.

Márffy reá néz és durva hangon azt kiáltja feléje: Maga az a szamar ember, aki könyvet írt a feketekávé élvezése ellen. Nézzen reám, már hetvennégy éves vagyok és egész életcmben kávé ittam, maga pedig aki azt nem issza, és élvezése ellen könyvet írt, olyan nyomorult, hogy szinte elfújhatnám.

Petőcz meglepetve ezen nem egészen udvarias fogadtatás által, zavarodtan azt válaszolja, hogy hát ily kis csészével ha az ember iszik, hát az nem árt.

Mely megjegyzésre Márffy reá förmedt: Hát azt gondolja maga, hogy én ökor vagyok és dézsaszámra iszom a feketekávé?! Jaj a vármegyének, akinek ily főorvosa van, takarodjék!”

A múlt század első felében az országgyűlési követválasztás többhetes lakmározást, étel-italt, dínomdánomot jelentett Nagybecskereken az odasereglett választóknak, és éppen ezért igencsak népszerű volt. „Három héttel a választás előtt Becskerekre szállítottak a bocskoros nemesek – köztük sok özvegyasszony, akiknek akkor szinte volt szavazati joguk és a felállított tanyákban, ahol a nemesek el voltak zárva, megkezdődött az ivás, evés, táncz és kártyajáték, és éjjel-nappal folyt egész a választásig. Tizenkilenc cigány-banda volt csak a liberálisok tanyáján és míg a fele aludt, addig a másik feleresze zenélt folytonosan. (. . .) Negyvennyolcezer forintba került csak Karátsonyi Guidónak a kortesek ellátása. (. . .) Akkor is puttonyos szamarakkal szállították a Bega vizét. – A conservatívek béreltek két olyan szamarat, felcicomázták azokat virág- és szalagokkal, az egyiknek hátára táblát illesztettek – Karátsonyi Guidó, a másiknak pedig Rónay Móricz névvel, és a két szamarat, zeneszó mellett örömitasan végigvezették a város utcáin.

A helybeli polgárok nem gyakorolták ugyan a választási jogot, de elmulattak a megyei urak által inszenírozott komédián.”

A múlt század első felében a Bega-parti város művelődési életében két tényezőnek volt kiemelkedő szerepe: a kaszinónak és a színháznak. A kaszinó működéséről Menczer Lipót jegyzett le számunkra két fontos adatot. Az első az, hogy Széchenyi István gróf 1846 táján a becskereki kaszinó dísztagja volt,

a másik pedig, hogy ott 1842 és 1846 között Liszt Ferenc is megfordult. Menzser erről így emlékezik: „Ki tudja azt (talán kivülem senki), hogy a nagy gróf Széchenyi István dísztagja volt a nagybecskereki kaszinótársulatnak. Én úgy emlékszem, hogy 1846-ban Orsován kelt azon saját kezűleg írott levele a legnagyobb magyarnak, mely birtokunkban volt, amelyet onnan ide írt, ebben megköszönve dísztaggá történt megválasztását. Ezen levél hogyan került bátyám tulajdonába, jóformán ő maga sem tudta, de minden bizonnyal az 1855-ben megszűnt kaszinó irattárából. A jelenleg általam lakott házba költözvén, e levelet olyan gondosan és jól eltettem, hogy már számtalanszor megtett keresés dacára többé megtalálni nem tudtam. De ha már a nevezetességeknél vagyunk, kivülem ugyan ki emlékszik rá, avagy tudja, hogy kaszinónk helyiségében egyszer Liszt Ferenc is megfordult. Pedig én jól emlékszem, hogy az serdülő gyermekkorom valamelyik évében, mindenesetre 1842 és 46 között itt megtörtént.

Az akkori első alispán Karátsonyi Lászlóhoz jött a már akkor is világhírű zeneművész és zeneszerző mint vendég; ennek házában egy számos vendégsegereg előtt játszott is.

Jó szüleim házában, kik ezen alkalomra meghívottak voltak, akkor és még jóval utána is sokszor szó volt erről. Nem lehet kétség abban, hogy szerte a vármegyéből, a vármegye urai szép számmal voltak jelen.”

Az első becskereki kaszinó 1833-ban alakult (ez volt az első kaszinó a Vajdaságban), a második pedig 1837-ben. (Ez utóbbinak nyomtatott szabályzata is volt.) Ott adott egymásnak találgát a becskereki értelmiség: a megyei tisztviselők, az ügyvédek, az uradalmi intézők, a nagykereskedők és a földbirtokosok. Az idő tájt találjuk Becskereken (táblabíróként) a miskolci származású történetírót, Debreceni Bárány Ágostont, aki Kazinczyval levelezett, s aki a Bega-parti városból küldte verseit és történelmi tárgyú dolgozatait a *Hébének*, az *Aurórának* és a *Felsőmagyarországi Minervának*. 1848-ban *Temesvármegye emléke* című kötete a Pleitz-nyomda első termékeinek egyike volt. Báránynak gazdag magánkönyvtára volt, Szentkláray Jenő szerint az volt az első bánáti társadalomtudományi magángyűjtemény. E könyvtár egy-egy értékes darabja még ma is fel-felbukkan a gyűjtőknél. Ugyancsak a városban működött Etsedi János református lelkész is, aki a becskereki négyosztályos evangélikus-református gimnáziumban a két „grammaticai osztályt” vezette, s akinek munkásságát Szinnyei is jegyzi. A szellemi élet fellendítésében jelentős szerepet vállaltak az aradi Bettelheim fivérek, akik 1843 májusában nyitották meg könyvesboltjukat a főutcai Fetter-féle házban. Nemcsak könyvek és folyóiratok beszerzését vállalták, hanem kiadói tevékenységgel is foglalkoztak. 1846 őszén nyitotta meg kapuit a piaristák vezetése alatt álló (akkor még mindössze négyosztályos) nagybecskereki gimnázium. 1847 októberében pedig Pleitz Ferenc Pál (Franz Paul Pleitz) regensburgi származású nyomdász, a megyeház mögötti Úri utca 3. szám alatt állította fel az első becskereki nyomdát, és ezzel feltételeket teremtett a helyi szerzők műveinek kiadására, lapok, folyóiratok megje-

lentetésére, megalapozva egyben egy hosszú életű családi vállalkozást, amely a múlt század végén valóságos kiadóházzá terebélyesedett.

1839-től a Bega-parti várost útba ejtő vándor színtársulatok (amelyek régebben a megyeház nagytermében vagy a városi magtárban léptek fel) a Gyertyánffy-féle ház udvarában lévő színházépületben léphettek a közönség elé. Ott lépett színre 1848 előtt például Kilényi Dávid, Szilágyi Pál és Országh János társulata, ott csodálhatták meg a becskerekiek Dérynét, Prielle Kornéliát, Szabó Amáliát, Munkácsy Flórát, valamint Szerdahelyi Józsefet, Feleky Miklóst, Csiszárt meg Gyulait is.

Éppen az idő tájt, amikor Nagybecskerek állandó színháztermet kapott, a zenei élet is mindinkább kezdett kibontakozni. 1838-ban a már meglévő műkedvelők mellett egy színvonalas cseh zenekar horgonyzott le a Bega-parti városban, amelyben tanult zenészek játszottak. Ezek a „cseh hangászok” több éven át oszlopos tagjai voltak a város zenei életének, és többen közülük le is telepedtek Becskereken.

Nagyjából így festett a Bega-parti város a múlt század első felében. A szabadságharcot követően, a Bach-korszakban többéves visszaesés volt tapasztalható minden téren. Mindössze három figyelemre méltó eseményt kell ebből az időből feljegyeznünk: Oldal István fényképészeti műtermének megnyitását (1854), az első becskerek-i újság, a *Gross-Becskekereker Wochenblatt* című német nyelvű hetilap (1851. január 4.) beindítását, illetve Pleitz könyomdájának (az illusztrációk nyomdai előállítására alkalmas litográfia) felállítását (1854).

Csak a kiegyezés után indul Becskerek újra lendületes fejlődésnek. A társadalmi érintkezés központjai ekkor (a kaszinó és színház mellett) már a kávéházak és különféle egyesületek voltak. A becskerek-i értelmiség szívesen adott egymásnak találkát a Mangold-féle könyvesboltban, a Rózsa Kávéház kerthelyiségében vagy sörözőjében, a Korona Szálloda éttermében, a Magyar Királyhoz címzett szálloda nagytermében vagy a Sóllyomban. A művelődési élet felvirágzásának (de a politikai korteskedésnek is!) külön lendületet adtak az újságok, folyóiratok, amelyek köré már egész kis író-újságíró gárda tömörült. A múlt század nyolcvanas éveitől kezdve pedig már igen kitapintható annak a társadalomtudományi érdeklődésű, bánáti tudós csoportnak a tevékenysége, amellyel Lőrincz Péter foglalkozott behatóbban. Ezek közé tartozott Schwicker Henrik, Rill József, dr. Szentkláray Jenő és még sokan mások.

1867 után a bánáti tanítók emelték fel elsőnek szavukat. A haladó eszmék képviselői 1867 decemberének utolsó napjaiban Temesvárott megalapították a Délmagyarországi Tanítóegyletet, s 1868 januárjában már meg is jelent a Pleitz-nyomda kiadásában Becskereken az *Ungarischer Schulbote* című német nyelvű tanügyi szaklap első száma. Felelős szerkesztője Schwicker Henrik (akkori becskerek-i tanító), főmunkatársa pedig a módosi Rill József volt. Színvonalas és hozzáértően szerkesztett tanügyi szaklap volt, amely egy-két év után (Schwickerékkel együtt) Budapestre költözött. Néhány évvel később (1871-

ben) a becskerekai gimnázium tanárai szerveztek több előadás-sorozatból álló, úgynevezett Népegyetemet. Sajnos, ez a vállalkozás nem tartotta magát sokáig. Még az évben megszűnt. Egy évvel később pedig, 1872. április 4-én Süpeki Balás Frigyes útjára indította a *Torontál* című vegyes tartalmú hetilapot, amely 20 évvel később, 1892-től napilappá alakult, és 73. évfolyamában, 1944 októberében szűnt meg. Deák-párti programmal indult, és idővel egész kis írói-újságírói csoport alakult ki körötte. Sok szempontból meghatározó jellege volt nemcsak Becskerek, hanem egész Bánát szellemi életében. A *Torontál* szerkesztői között volt dr. Szentkláray Jenő, a jeles történész, Rónay Jenő, a későbbi főispán, de Lauka Gusztáv, Petőfi egykori barátja is, a bohém koszorús költő, aki 1882-ben megyei szolgálatba lépett, és tíz éven át szerkesztette a lapot. Ott volt később a lapnál dr. Brájjer Lajos, Scossa Dezső, Jurkoviccs Aladár, Törös Tivadár, Gáspár Imre, Hoitsy Jenő, Kabos Bertalan, Sz. Szigethy Vilmos, Balliére Sándor és Nagy Domokos, majd Somfai János, dr. Mara Jenő és mások.

1874-ben megalakul a Juvenalis nevű ifjúsági társaskör, 1875-ben pedig a Nagybecskerekai Polgári Olvasókör (előzőleg, még 1872-ben egy Deák Kör is létezett, amely valójában az olvasókör szerepét töltötte be). 1881-ben a nagybecskerekai gimnázium tanárai megszervezték a népnevelő előadásokkal foglalkozó Révai-kört, s 1885-ben alakult meg a város művelődési életére nézve kiválóan fontos Torontáli Magyar Nyelvtérjesztő és Közművelődési Egylet, amely méreteiben is impozáns kultúrtevékenységet folytatott, intézményesítve egyben Becskerek művelődési életét.

Kuriózumként említjük, hogy 1887 júniusában a pezsgő művelődési élet következményeként becskerekai értelmiségiek már egy „írók és művészek társulatának” megalakításán fáradoztak, de hogy a szervezésen túl sor került ennek megalakítására, arról nincs tudomásunk. 1892-ben létesült a Nagybecskerekai Magyar Olvasókör, 1895-ben pedig a Nagybecskerekai Műkedvelő Társaság.

Az 1893. év fontos dátuma a bánáti ellenzéki hírlapírásnak. Dr. Stassik Ferenc, a Rousseau-t fordító becskerekai ügyvéd akkor jelentette meg néhány szaktársával a *Torontáli Ellenzék* című újságot. Bátor próbálkozás volt az idő tájt a megyeház árnyékában ellenzéki lapot kiadni! A hivatalos közegek minden eszközzel el akarták hallgattatni a megye szennyesét kitergető újságot. A lap félévi fennállás után szűnt meg. Egyébként 1893-ban még két nevezetes esemény történt. Az év áprilisában lett Jókai Mór Becskerek díszpolgára, s az év novemberében nyitotta meg ügyvédi irodáját dr. Várady Imre. A *Torontál* 1893. november 15-ei hirdetésében olvassuk, hogy „dr. Várady Imre ügyvédi irodáját Nagybecskereken, a Korona Szállodával szemben fekvő Hubert-féle házban megnyitotta”. Ez az ügyvédi iroda családi vállalkozásként immár egy évszázada fennáll, és kétséggkívül a Bega-parti város egyik nevezetessége.

A Stassik-féle rövid életű próbálkozáson túl a torontáli ellenzék politikai szervezkedése csak a század első éveiben mutatkozott valóban sikeresnek, ami-

kor éppen dr. Várady Imre állt a mozgalom élére. A Függetlenségi és a 48-as párt zászlaja alatt csoportosulók nemcsak politikai, hanem lapkiadó tevékenységet is folytattak. Így 1901 novemberétől csaknem másfél évtizedes lapkiadói folytonosság jellemzi tevékenységüket. Öt újságot jelentettek meg (*Nagybecskereki Hírlap; Torontaler Volksblatt; Unser Blatt; Délvidéki Újság; Torontáli Híradó*), amelyek jelentősen befolyásolták a politikai közvéleményt, opponálva a megye hivatalos szócsövének, a *Torontálnak*. Egyik visszaemlékezésében dr. Várady Imre az ellenzék politikai tevékenységéről így fogalmazott: „Úgy érezte pályája elején álló hét fiatal ügyvéd, hogy a megyei közéletet valahogyan meg kell reformálni. Így született meg e század első évében Torontál vármegyében is az ellenzék.

A vármegye hivatalos közszellemének reprezentánsa a mindenkori főispán és köréje csoportosultak hívei, hirdetője és terjesztője pedig a Torontál volt.

A küzdelem célpontja tehát magától adódott. Mi az ellenzék szemével tartoztunk nézni a történéseket, s így annak is, ami jó, tökéletesnek kellett hogy lássa azt is, ami gyenge, avagy hibás.”

A festők és iparművészek közül a századfordulón mindenképpen ki kell emelnünk Streitmann Antal gimnáziumi tanárt, a háziipari mozgalom egyik fő szervezőjét, a nagybecskereki szövőtanműhely vezetőjét, aki több iparkiallítás atyja volt. Az ő fáradhatatlan szervezői és iparművészeti munkássága nyomán újult meg „művészi beavatkozással” a torontáli szőnyeg és lett a századfordulón Európa-szerte keresett portéka, amelyet szívesen állítottak ki a nemzetközi iparművészeti tárlatokon. 1897–99-ben Becskereken ő volt az egyik szervezője és aktív résztvevője vidékünk első művésztelepének, amely a Vágó-féle műterem felépítésével kezdődött, s amely végül is kollektív tárlattal végződött, melyen Streitmannon kívül Vágó Pál, Edvi Illés Aladár és Németh Lajos állította ki alkotásait. S ha már Streitmann-nál tartunk, hadd mondjuk még el: 1903-ban Nagybecskereken rendezte meg az ország első gyermekművészeti kiállítását. A rajzoktatásról egyébként néhány úttörő jellegű szakmunkát is megjelentetett.

Ezzel a rövid összefoglalóval korántsem térképeztük még fel a múlt századi Becskereket meg annak íróit, művészeit, tekintélyes polgárait. Sok nevet, eseményt ki is hagytunk. Képletesen szólva csupán kissé leráztuk a port emlékeiről, és megcsillogtattuk értékeit. Az elmondottakból bizvást kitűnik, hogy valamikor ennek a városnak volt hangulata, színe, íze, s az átutazó idegen sem távozhott onnan egykedvűen. Az utóbbi egy évszázad azonban megtette a magáét. A régi házak, utcák lassan eltűnedeztek, s helyüket újak váltották fel. A régi családok is jobbra már kihaltak. A köztudatból is idővel kihullottak a régi Becskerek emlékei, egykori épületei, szívesen látogatott kedves helyei, vidám társaságai. Ma már csak bennünk élnek és lassan halványulnak is „annak” a Becskereknek, gyermekkorunk, szüleink, nagyszüleink szerette városának emlékei.